

مقایسه آماری کتاب و نشر در چند کشور جهان

جلال رستمی گوران

میانگین قیمت کتاب: جلد سخت ۱۳/۰۴ و جلد نرم ۱۰/۲۷ یورو
قیمت واحد: در بریتانیا قانون قیمت واحد و سراسری برای فروش کتاب وجود ندارد و هر فروشنده‌ای می‌تواند با توجه به قیمت خرید کتاب، قیمت فروش آن را خود تعیین کند.
مالیات بر کتاب: در بریتانیا هیچ‌گونه مالیاتی بر کتاب تعلق نمی‌گیرد.

خرید مجوز: تعداد خرید حق ترجمه، چاپ و نشر کتاب از زبان‌های دیگر، ۱۶۰ عنوان کتاب بوده است.
واردات کتاب: ۱۰۵۸۲۰ نسخه
تعداد ناشران و کتابفروشی‌ها: تعداد ناشران ۲۳۰۰ و تعداد کتابفروشی‌ها ۴۴۱۰ واحد است.
نحوه پخش و فروش کتاب: ۴۹/۵٪ فروش کتاب‌ها از طریق کتابفروشی‌ها و کتابفروشی‌های زنجیره‌ای؛ ۹/۸٪ از طریق سوپرمارکت‌ها؛ ۱۶/۵٪ از طریق اینترنت؛ و ۲۴/۲٪ از طرق مختلف دیگر صورت می‌گیرد.

نمایشگاه کتاب: هر ساله در بریتانیا با عنوان «نمایشگاه کتاب لندن» برپا می‌شود. امسال تاریخ برگزاری آن از ۲۰ تا ۲۲ ماه آوریل است.

فرانسه

جمعیت: ۶۴/۵ میلیون نفر
مجموع فروش کتاب: در سال ۲۰۰۶، ۴/۱ میلیارد یورو
چاپ کتاب‌های جدید (چاپ اول): در سال ۲۰۰۷، ۶۰۳۷۶ عنوان
میانگین قیمت کتاب: جلد سخت ۱۵/۲۳ و جلد نرم ۵/۱۰ یورو
قیمت واحد: در فرانسه قانون قیمت واحد سراسری برای فروش کتاب وجود دارد. یعنی قیمتی که ناشر برای کتاب تعیین می‌کند، قیمت ثابت فروش کتاب است.

مالیات بر کتاب: این مالیات در فرانسه ۵/۵٪ است.
خرید مجوز: تعداد خرید حق ترجمه، چاپ و نشر کتاب از زبان‌های دیگر در سال ۲۰۰۸، ۵۴۳ عنوان کتاب بوده است.
واردات کتاب: ۱۰۴۹۵۲ نسخه
تعداد ناشران و کتابفروشی‌ها: تعداد ناشران در سراسر فرانسه حدود ۱۰۰۰۰ و تعداد کتابفروشی‌ها حدود ۶۰۰۰ واحد است.
نمایشگاه کتاب: نمایشگاه کتاب در فرانسه با عنوان Salon du Livre, Paris برپا می‌شود. زمان برگزاری آن هر سال در ماه مارس است.

هر ساله به هنگام برگزاری نمایشگاه بین‌المللی کتاب در شهر فرانکفورت آلمان، ماهنامه مشهور Buchreport در شماره ماه اکتبر خود، گزارشی آماری از وضعیت چاپ، نشر و فروش کتاب در بعضی از کشورهای دنیا را ارائه می‌کند. مأخذ این گزارش، آخرین اطلاعات آماری این کشورهاست. در این نوشته تنها اطلاعات آماری ارائه شده و از آوردن تحلیل‌ها صرف نظر شده است.

این گزارش در شماره ۱۰ سال ۲۰۰۸ نشریه یادشده به چاپ رسیده است. در این سال کشور ترکیه به عنوان میهمان افتخاری در نمایشگاه بین‌المللی کتاب فرانکفورت شرکت داشت. به همین خاطر وضعیت چاپ، نشر، توزیع و فروش کتاب در ترکیه در صدر گزارش آورده شده است. متأسفانه آمار وضعیت کتاب در کشورهای بزرگ آسیا و افریقا و همچنین کشور آلمان در این گزارش موجود نیست.

ترکیه

جمعیت: ۷۲/۳ میلیون نفر
مجموع فروش کتاب: در سال ۲۰۰۸، ۸۱۰ میلیون یورو
چاپ کتاب‌های جدید (چاپ اول): ۵۷۰۰ عنوان
میانگین قیمت کتاب: جلد سخت ۱۷/۲۰ و جلد نرم ۸/۶۰ یورو
قیمت واحد: در ترکیه قانون قیمت واحد سراسری برای فروش کتاب وجود ندارد و هر فروشنده‌ای می‌تواند با توجه به قیمت خرید کتاب، قیمت فروش آن را خود تعیین کند.
مالیات بر کتاب: اطلاعاتی موجود نیست.
خرید مجوز: تعداد خرید حق ترجمه، چاپ و نشر کتاب از زبان‌های دیگر، ۱۶۹ عنوان کتاب بوده است.
واردات کتاب: آماری موجود نیست.
تعداد ناشران و کتابفروشی‌ها: تعداد ناشران ۱۷۲۴ و تعداد کتابفروشی‌ها حدود ۶۰۰۰ واحد.
نحوه پخش و فروش کتاب: اطلاعاتی موجود نیست.
نمایشگاه کتاب: نمایشگاه کتاب یک‌بار در سال در شهرهای آنتالیا، آنکارا، بورسا و ازمیر و یک‌بار نیز در ماه‌های اکتبر و نوامبر در استانبول برگزار می‌شود.

بریتانیا

جمعیت: ۶۰/۲ میلیون نفر
مجموع فروش کتاب: در سال ۲۰۰۷، ۵/۱۷ میلیارد یورو
چاپ کتاب‌های جدید (چاپ اول): ۱۱۵۴۲۰ عنوان

ایتالیا

جمعیت: ۵۸/۶ میلیون نفر
مجموع فروش کتاب: در سال ۲۰۰۶، ۳/۶۷ میلیارد یورو
چاپ کتاب‌های جدید (چاپ اول): ۵۹۷۴۳ عنوان
میانگین قیمت کتاب: آماری موجود نیست.
قیمت واحد: در ایتالیا قانون قیمت واحد و سراسری برای فروش کتاب وجود ندارد و هر فروشنده‌ای می‌تواند با توجه به قیمت خرید کتاب، قیمت فروش آن را خود تعیین کند.
مالیات بر کتاب: این مالیات در ایتالیا ۴٪ است.
خرید مجوز: تعداد خرید حق ترجمه، چاپ و نشر کتاب از زبان‌های دیگر، ۶۲۷ عنوان کتاب بوده است.
واردات کتاب: ۵۵۱۵۹ نسخه
تعداد ناشران و کتابفروشی‌ها: تعداد ناشران در سراسر ایتالیا حدود ۲۰۰۰ و تعداد کتابفروشی‌ها حدود ۱۲۰۰ واحد است.
نحوهٔ پخش و فروش کتاب: ۷۷/۲٪ فروش کتاب‌ها از طریق کتابفروشی‌ها؛ ۱۰٪ از طریق سوپرمارکت‌ها؛ ۹٪ از طریق اینترنت؛ ۲۷٪ از طرق مختلف دیگر صورت می‌گیرد.
نمایشگاه کتاب: نمایشگاه کتاب با نام Bog Forum هر سال در ماه نوامبر در کپنهاگ برگزار می‌شود.

جمعیت: ۹ میلیون نفر
مجموع فروش کتاب: در سال ۲۰۰۷، ۷۴۶/۲ میلیون یورو
چاپ کتاب‌های جدید (چاپ اول): در سال ۶۵۰۰ عنوان
میانگین قیمت کتاب: آماری موجود نیست.
قیمت واحد: در سوئد قانون قیمت واحد و سراسری برای فروش کتاب وجود ندارد و هر فروشنده می‌تواند با توجه به قیمت خرید کتاب، قیمت فروش آن را خود تعیین کند.
مالیات بر کتاب: مالیات بر کتاب در سوئد ۶٪ است.
خرید مجوز: تعداد خرید حق ترجمه، چاپ و نشر کتاب از زبان‌های دیگر، ۱۹۷ عنوان کتاب بوده است.
واردات کتاب: آماری موجود نیست.
تعداد ناشران و کتابفروشی‌ها: تعداد ناشران سوئد حدود ۳۰۰ و تعداد کتابفروشی‌ها حدود ۴۰۰ واحد است.
نحوهٔ پخش و فروش کتاب: ۳۵٪ از طریق کتابفروشی‌ها؛ ۱۸٪ از طریق فروش مستقیم ناشر؛ ۹٪ از طریق سوپرمارکت‌ها؛ ۱۱٪ از طریق کلوب‌های کتاب؛ ۱۶٪ از طریق اینترنت و ۱۱٪ از طرق مختلف دیگر صورت می‌گیرد.
نمایشگاه کتاب: نمایشگاه کتاب Bok & Bibliotek هر ساله در ماه سپتامبر در شهر گوتنبورگ برگزار می‌شود.

سوئد

جمعیت: ۹ میلیون نفر
مجموع فروش کتاب: در سال ۲۰۰۷، ۹۷۵ میلیون یورو
چاپ کتاب‌های جدید (چاپ اول): ۱۶۳۸۰ عنوان
میانگین قیمت کتاب: میانگین قیمت کتاب برای جلد سخت و جلد نرم ۱۳/۲۵ یورو است.
قیمت واحد: در هلند قانون قیمت واحد سراسری برای فروش کتاب وجود دارد. یعنی قیمتی که ناشر برای کتاب تعیین می‌کند قیمت ثابت فروش کتاب است.
مالیات بر کتاب: مالیات بر کتاب در هلند ۶٪ است.
خرید مجوز: تعداد خرید حق ترجمه، چاپ و نشر کتاب از زبان‌های دیگر، ۳۴۶ عنوان کتاب بوده است.
واردات کتاب: ۱۱۰۳۸۶ جلد
تعداد ناشران و کتابفروشی‌ها: تعداد ناشران در سراسر هلند حدود ۵۰۰ و تعداد کتابفروشی‌ها ۱۱۴۶ واحد است.
نحوهٔ پخش و فروش کتاب: ۶۰٪ از طریق کتابفروشی‌ها؛ ۸٪ از طریق سوپرمارکت‌ها؛ ۱۸٪ از طریق اینترنت و کلوب‌های کتاب؛ ۱۸٪ از طرق مختلف دیگر صورت می‌گیرد.
نمایشگاه کتاب: نمایشگاه کتاب با نام Boekenbeurs هر ساله در Antwerpen/Belgien برگزار می‌شود.

هلند

جمعیت: ۴/۶ میلیون نفر
مجموع فروش کتاب: در سال ۲۰۰۷، ۷۶۳/۲ میلیون یورو
چاپ کتاب‌های جدید (چاپ اول): ۵۱۶۹ عنوان
میانگین قیمت کتاب: میانگین قیمت کتاب برای جلد سخت ۲۸ و

دانمارک

جمعیت: ۵/۴ میلیون نفر

جلد نرم ۱۲/۱۰ یورو است.

قیمت واحد: در نروژ قانون قیمت واحد سراسری برای فروش کتاب وجود دارد. یعنی قیمتی که ناشر برای کتاب تعیین می‌کند قیمت ثابت فروش کتاب است.

مالیات بر کتاب: در نروژ مالیاتی بر کتاب تعلق نمی‌گیرد.

خرید مجوز: تعداد خرید حق ترجمه، چاپ و نشر کتاب از زبان‌های دیگر، ۷۳ عنوان بوده است.

واردات کتاب: ۳۵۱۶۶ نسخه

تعداد ناشران و کتابفروشی‌ها: تعداد ناشران در سراسر نروژ ۲۵۸ و تعداد کتابفروشی‌ها حدود ۶۴۰ واحد است.

نحوهٔ پخش و فروش کتاب: ۶۲٪ فروش از طریق کتابفروشی‌ها؛ ۱۳٪ از طریق سوپرمارکت‌ها؛ ۱۷٪ از طریق کلوب‌های کتاب (اطلاعی در مورد فروش کتاب از طریق اینترنت داده نشده است) و ۸٪ از طرق مختلف دیگر صورت می‌گیرد.

نمایشگاه کتاب: نمایشگاه کتاب نروژ در ماه نوامبر در شهر اُسلو برگزار می‌شود.

فنلاند

جمعیت: ۵/۲ میلیون نفر

مجموع فروش کتاب: در سال ۲۰۰۷، ۲۸۸ میلیون یورو

چاپ کتاب‌های جدید (چاپ اول): ۴۶۴۶ عنوان

میانگین قیمت کتاب: میانگین قیمت کتاب برای جلد سخت ۳۰ تا ۳۵ و جلد نرم ۷ تا ۹ یورو است.

قیمت واحد: در فنلاند قانون قیمت واحد سراسری برای فروش کتاب وجود ندارد و هر فروشنده می‌تواند با توجه به قیمت خرید کتاب، قیمت فروش آن را خود تعیین کند.

مالیات بر کتاب: مالیات بر کتاب در فنلاند ۶٪ است.

خرید مجوز: تعداد خرید حق ترجمه، چاپ و نشر کتاب از زبان‌های دیگر ۹۱ عنوان کتاب بوده است.

واردات کتاب: آماری موجود نیست.

تعداد ناشران و کتابفروشی‌ها: تعداد ناشران در سراسر فنلاند حدود ۲۵۰۰ و تعداد کتابفروشی‌ها حدود ۴۰۰ واحد است.

نحوهٔ پخش و فروش کتاب: ۲۹٪ فروش کتاب‌ها از طریق کتابفروشی‌ها؛ ۳۵٪ از طریق سوپرمارکت‌ها؛ ۴٪ از طریق کلوب‌های کتاب، ۷ تا ۹٪ از طریق اینترنت؛ و ۲۴٪ از طرق مختلف دیگر صورت می‌گیرد.

نمایشگاه کتاب: نمایشگاه کتاب فنلاند هر سال در ماه اکتبر در شهر هلسینکی برگزار می‌شود.

اسپانیا

جمعیت: ۴۶ میلیون نفر

مجموع فروش کتاب: در سال ۲۰۰۵، ۲/۹ میلیارد یورو

چاپ کتاب‌های جدید (چاپ اول): ۳۵۰۴۶ عنوان

میانگین قیمت کتاب: میانگین قیمت کتاب برای جلد سخت

۱۲/۷۲ و جلد نرم ۵/۴۵ یورو است.

قیمت واحد: در اسپانیا قانون قیمت واحد سراسری برای فروش کتاب وجود دارد. یعنی قیمتی که ناشر برای کتاب تعیین می‌کند قیمت ثابت فروش کتاب است.

مالیات بر کتاب: مالیات کتاب در اسپانیا ۴٪ است.

خرید مجوز: تعداد خرید حق ترجمه، چاپ و نشر کتاب از زبان‌های دیگر ۶۲۸ عنوان کتاب بوده است.

واردات کتاب: ۴۰۵۱۸ نسخه

تعداد ناشران و کتابفروشی‌ها: در سال ۲۰۰۵، تعداد ناشران ۱۲۷۲ و تعداد کتابفروشی‌ها حدود ۱۰۰۰ واحد بوده است.

نحوهٔ پخش و فروش کتاب: ۴۸/۸٪ فروش از طریق کتابفروشی‌ها و کتابفروشی‌های زنجیره‌ای؛ ۹/۸٪ از طریق سوپرمارکت‌ها؛ ۳/۹٪ از طریق کلوب‌های کتاب و ۵/۳٪ از طریق کیوسک‌های روزنامه‌فروشی.

نمایشگاه کتاب: نمایشگاه کتاب FERIA Internacional del Libro هر ساله در ماه سپتامبر، گاه در مادرید و گاه در بارسلون برگزار می‌شود.

لهستان

جمعیت: ۳۸/۲ میلیون نفر

مجموع فروش کتاب: در سال ۲۰۰۷، ۷۶۰ میلیون یورو

چاپ کتاب‌های جدید (چاپ اول): ۲۱۸۱۰ عنوان

میانگین قیمت کتاب: میانگین قیمت کتاب برای جلد سخت ۷/۲۸ یورو است. (برای جلد نرم اطلاعی منتشر نشده است)

قیمت واحد: در لهستان قانون قیمت واحد و سراسری برای فروش کتاب وجود ندارد و هر فروشنده‌ای می‌تواند با توجه به قیمت خرید کتاب، قیمت فروش آن را خود تعیین کند.

مالیات بر کتاب: در لهستان هیچ‌گونه مالیاتی بر کتاب تعلق نمی‌گیرد.

خرید مجوز: تعداد خرید حق ترجمه، چاپ و نشر کتاب از زبان‌های دیگر در سال ۲۰۰۸، ۶۹۲ عنوان کتاب بوده است.

واردات کتاب: آماری موجود نیست.

تعداد ناشران و کتابفروشی‌ها: تعداد ناشران ۲۱۰۰ و تعداد کتابفروشی‌ها ۲۵۰۰ واحد است.

نحوهٔ پخش و فروش کتاب: ۴۰٪ از طریق کتابفروشی‌ها؛ ۲۷٪ از طریق کلوب‌های کتاب؛ ۴٪ از طریق فروش مستقیم به مدارس؛ ۱۱٪ از طریق سوپر مارکت‌ها و ۱۱٪ از طریق کیوسک‌های روزنامه‌فروشی.

نمایشگاه کتاب: نمایشگاه کتاب ورشو هر سال در ماه مه برگزار می‌شود.

جمهوری چک

جمعیت: ۱۰/۲ میلیون نفر

مجموع فروش کتاب: در سال ۲۰۰۶، ۹۰ میلیون یورو

چاپ کتاب‌های جدید (چاپ اول): حدود ۲۰۰۰ عنوان
 میانگین قیمت کتاب: میانگین قیمت کتاب برای جلد سخت ۶/۲۵ یورو (برای جلد نرم رقمی منتشر نشده است).
 قیمت واحد: در جمهوری چک قانون قیمت واحد سراسری برای فروش کتاب وجود ندارد و هر فروشنده‌ای می‌تواند با توجه به قیمت خرید کتاب، قیمت فروش آن را خود تعیین کند.
 مالیات بر کتاب: مالیات بر کتاب در کشور چک ۹٪ است.
 خرید مجوز: تعداد خرید حق ترجمه، چاپ و نشر کتاب از زبان‌های دیگر در سال ۲۰۰۸، ۶۸۰ عنوان کتاب بوده است.
 واردات کتاب: آماری موجود نیست.

تعداد ناشران و کتابفروشی‌ها: در سال ۲۰۰۵، تعداد ناشران ۳۷۷۵ و تعداد کتابفروشی‌ها حدود ۶۰۰ واحد بوده است.
 نحوه پخش و فروش کتاب: اطلاعاتی موجود نیست.
 نمایشگاه کتاب: نمایشگاه جهانی کتاب پراگ هر ساله در ماه مه برگزار می‌شود.

ژاپن
 جمعیت: ۱۲۷/۴ میلیون نفر
 مجموع فروش کتاب: در سال ۲۰۰۷، ۱۴ میلیارد یورو
 چاپ کتاب‌های جدید (چاپ اول): ۷۷۴۱۷ عنوان
 میانگین قیمت کتاب: آماری موجود نیست.
 قیمت واحد: در ژاپن قانون قیمت واحد سراسری برای فروش کتاب وجود دارد. یعنی قیمتی که ناشر برای کتاب تعیین می‌کند، قیمت ثابت فروش کتاب است.
 مالیات بر کتاب: در ژاپن مالیاتی بر کتاب تعلق نمی‌گیرد.
 خرید مجوز: تعداد خرید حق ترجمه، چاپ و نشر کتاب از زبان‌های دیگر در سال ۲۰۰۶، ۱۶۲ عنوان بوده است.
 واردات کتاب: آماری موجود نیست.
 تعداد ناشران و کتابفروشی‌ها: تعداد ناشران حدود ۴۲۰۰ و تعداد کتابفروشی‌ها ۵۸۶۹ واحد است.
 نحوه پخش و فروش کتاب: اطلاعاتی موجود نیست.
 نمایشگاه کتاب: نمایشگاه بین‌المللی کتاب توکیو. امسال در ماه جولای برگزار می‌شود.

امریکا
 جمعیت: ۲۹۶/۴ میلیون نفر
 مجموع فروش کتاب: در سال ۲۰۰۷، ۶۹۲/۳ میلیون یورو
 چاپ کتاب‌های جدید (چاپ اول): ۲۷۶۶۴۹ عنوان
 میانگین قیمت کتاب: متوسط میانگین قیمت کتاب برای جلد سخت ۱۹/۵۹ و برای جلد نرم ۱۰/۹۳ یورو است.
 قیمت واحد: در امریکا قانون قیمت واحد سراسری برای فروش کتاب وجود ندارد و هر فروشنده‌ای با توجه به قیمت خرید کتاب می‌تواند قیمت فروش آن را خود تعیین کند.
 مالیات بر کتاب: در امریکا مالیاتی بر کتاب تعلق نمی‌گیرد.

خرید مجوز: تعداد خرید حق ترجمه، چاپ و نشر کتاب از زبان‌های دیگر در سال ۲۰۰۶، ۱۹۲ عنوان کتاب بوده است.
 واردات کتاب: ۸۱۴۲۲ نسخه
 تعداد ناشران و کتابفروشی‌ها: تعداد ناشران در سراسر امریکا ۸۰۰۰ و تعداد کتابفروشی‌ها ۴۲۰۰ واحد است.
 نحوه پخش و فروش کتاب: اطلاعاتی آماری از نحوه پخش و فروش کتاب ارائه نشده است.
 نمایشگاه کتاب: نمایشگاه کتاب Book Expo America در نیویورک برگزار می‌شود.

چین
 جمعیت: ۱/۳ میلیارد نفر
 مجموع فروش کتاب: در سال ۲۰۰۷، تقریباً ۵/۲ میلیارد یورو
 چاپ کتاب‌های جدید (چاپ اول): ۱۳۶۲۲۶ عنوان. از این تعداد حدود ۵۴۰۰۰ عنوان کتاب درسی و حدود ۱۰۶۰۰ عنوان کتاب کودکان است. مجموع تیراژ کتاب در چین ۶/۲۹ میلیارد نسخه است.
 میانگین قیمت کتاب: حدود ۲ یورو
 قیمت واحد: در چین قانون قیمت واحد سراسری برای فروش کتاب وجود ندارد و هر فروشنده‌ای با توجه به قیمت خرید کتاب می‌تواند قیمت فروش آن را خود تعیین کند.
 مالیات بر کتاب: در چین مالیات بر کتاب تعلق می‌گیرد.
 خرید مجوز: تعداد خرید حق ترجمه، چاپ و نشر کتاب از زبان‌های دیگر توسط چین و تایوان ۴۴۷ عنوان بوده است.
 تعداد ناشران و کتابفروشی‌ها: تعداد ناشران دارای مجوز، ۵۷۸ واحد است و تقریباً ۱۰۰۰۰ مؤسسه نشر نیز وجود دارد که تنها با دریافت سفارش از ارگان‌های دولتی و یا غیردولتی کار می‌کنند. تعداد کتابفروشی‌ها در چین در مجموع ۱۶۷۲۵۴ واحد دارای مجوز است که از این تعداد ۱۰۷۲۶ واحد جزء کتابفروشی‌های زنجیره‌ای وابسته به دولت است.
 نمایشگاه کتاب: هر ساله نمایشگاه بین‌المللی کتاب در پکن برگزار می‌شود.

نخستینه‌های مطبوعات

گزیده شماره‌های اول نشریه‌های عهد قاجار

تهیه و تنظیم: شورای ساماندهی و اطلاع‌رسانی میراث مطبوعات ایران
تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۷
ج ۳، ۱۴۱۸ ص.

نخستینه‌های مطبوعات مجموعه‌ای است از حدود چهارصد نمونه از نخستین شماره روزنامه‌هایی که در دوره قاجار در ایران منتشر شده‌اند. یعنی احتمالاً آن تعداد از جراید منتشر شده در این دوره که از شماره اول آن نمونه‌ای در نهادهایی چون کتابخانه‌های ملی، مرکزی دانشگاه تهران، آستان قدس، مجلس، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران و مؤسسه فرهنگی موزه‌های بنیاد مستضعفان در دسترس بوده است.

از آنجا که مطبوعات یکی از مهمترین منابع هستند که می‌توان در تحقیقات تاریخ معاصر ایران از آن‌ها بهره برد، این مجموعه را نیز می‌توان به عنوان راهنمایی بر کم و کیف بخشی از مطبوعات دوره مورد نظر مهم و مغتنم دانست. نمونه‌های نخست این مجموعه تصویری ارائه می‌دهد از کم و کیف هر یک از این روزنامه‌ها و تشخیص نوع نگاه مدیر آن‌ها و احیاناً داده‌هایی که می‌توان از خلال بررسی آن‌ها به دست آورد؛ برخی از لحاظ ادبی و فرهنگی می‌توانند مهم باشند و برخی نیز از نظر پرداختن به حوادث و رویدادهای یک دوره یا ناحیه معین.

اهمیت دیگر این مجموعه در بیان آمال و آرزوهای نسلی از نخستین نویسندگان و روشنفکران ایرانی است؛ بسیاری از این شماره‌های نخست با یادداشت‌ها و سرمقاله‌هایی در «افاده مرام» و بیان خواسته‌ها آغاز می‌شود که هر یک در نوع خود بیانیه و مرامنامه‌ای به حساب می‌آیند که هم از لحاظ تبیین تاریخ اندیشه اهمیت دارند و هم از نظر یادآوری این نکته که به رغم گذشت یک قرن و اندی از بیان این آمال و

آرزوها، هنوز تا تحقق کامل آن‌ها راهی دراز در پیش است.

استاد ایرج افشار نیز در یکی از یادداشت‌های اخیر خود («تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی» (۶۱)، بخارا، ش ۶۸ و ۶۹ آذر - اسفند ۱۳۸۷، صص ۱۶۶-۱۶۴) ضمن تأکید بر اهمیت و ارزش این مجموعه، پاره‌ای از کاستی‌های مختصر فنی را نیز یادآور شده است. از جمله فقدان فهرس و یا اطلاعاتی بیشتر در مورد این نشریات یا امکان اتخاذ ترتیبی دیگر در ارائه نشریات مزبور، چون معیار قرارگرفتن تاریخ انتشار هر یک به جای ترتیب الفبایی موجود.

ک. ب

دفتر تاریخ

مجموعه اسناد و منابع تاریخی

دفتر سوم

ایرج افشار (گردآورنده)

تهران: بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار، ۱۳۸۷
ص. ۵۹۱. ۹۹۰۰۰ ریال.

با گذشت زمان بخش‌های متأخرتری از گذشته این سرزمین به تاریخ سپرده می‌شود. در حالی که در ادوار پیشین بخش نسبتاً چشمگیری از مجموعه‌هایی همسان **دفتر تاریخ** - **بررسی‌های تاریخی، فرهنگ ایران زمین...** - به شناسایی و انتشار اسناد و منابعی از تاریخ ایران اختصاص داشت که حداکثر به اواسط دوره قاجار می‌رسید، اینک به تدریج این سقف تاریخی ارتفاع بیشتری یافته، ضمن اشمال بر دوره رضاشاه، به تدریج به سمت و سوی سال‌های بعد از شهریور ۱۳۲۰ نیز راه می‌گشاید. در مجلد سوم **دفتر تاریخ** در کنار رسائلی چون «عرض سپاه اوزون حسن» از جلال‌الدین دوانی و «دو مکتوب متبادله میان پادشاه هند و اولجایتو» که در ادوار گذشته از لحاظ زمانی بدنه اصلی مطالب گردآمده در چنین مجموعه‌هایی را تشکیل می‌داد، اینک بخش اصلی این مجموعه را اسناد و منابع دوره قاجار شکل می‌دهد و در کنار آن‌ها نیز گریزی مهم به دوره رضاشاه و حتی بعد.

از آن جمله‌اند «کتابخانه غفاریه» در جغرافیای بلوچستان از محمود افضل‌الملک، نوشته‌ای از اعتضادالملک در مورد رصدخانه مراغه، سه رساله از میرزا حسین منشی اسرار، طرحی برای لشکرکشی به آخال و چند نوشته دیگر از عصر قاجار و آن‌گاه نوشته‌هایی مهم در مورد دوره پهلوی.

یکی از مهم‌ترین این نوشته‌ها خاطرات ادیب‌السلطنه سمیعی است از خلق و خوی رضاشاه و شیوه مملکتداری او. ادیب‌السلطنه سال‌ها در تشکیلات دربار خدمت کرده و ناظر بلاواسطه امر بوده است.

پیش‌نویس سفرنامه خوزستان سردار سپه به قلم عباس اقبال نیز از دیگر اسناد درخور توجهی است که در این مجموعه منتشر شده است. نوشته‌ای که تا پیش از انتشار این اسناد، نگارش آن به فرج‌الله بهرامی، منشی رضاخان سردار سپه نسبت داده می‌شد، ولی حالا می‌توان آن را نوشته عباس اقبال دانست.

در سال ۱۳۰۵ اسمعیل آقا شکاک معروف به سمکو که چند صباحی بود پس از یک دوره طولانی از آشوب و سرکشی، از دولت تأمین گرفته و در اطراف سلماس جای گرفته بود، از نو سر به طغیان برداشت. ترتیب این تأمین و به دنبال آن نحوه سرکوب او پس از نقض عهد و طغیانش در اواخر تابستان ۱۳۰۵ موضوع اصلی دو گزارش مهم است از غلامحسین خان سالار انتظام محمودی که در این دفتر منتشر شده است.

در اشاره به مختصر‌گریزی هم به دوره بعد، از دو یادداشت از ادیب‌السلطنه سمیعی می‌توان یاد کرد که در این مجموعه منتشر شده است؛ یکی متن سخنرانی ادیب‌السلطنه در مراسم سالگرد محمدعلی فروغی است که در ۵ آذر ۱۳۲۲ ایراد شده است و دیگری نیز مجموعه‌ای از ملاحظات و نکات گوناگون در رسیدگی به وضعیت سیاسی و اداری ایران در یکی از بحرانی‌ترین ادوار آن، یعنی در بدو تشکیل کابینه علی سهیلی در بهمن ۱۳۲۱، که او در یکی از آخرین سمت‌های رسمی خود، وزیر مشاور آن بود.